

KOZÁK ANDRÁS

A jogos védekezés történeti gyökerei a középkori magyar szokásjogban

A jogos védelem a büntető anyagi jog egyik legvitatottabb jogintézménye, amely mind a hatályos szabályozást (*de lege lata*), mind a polemizáló jogelméleti-tudományos megközelítést (*de lege ferenda*) tekintve a jog alakításának törekvéseit magába foglaló viták homlokerében áll. A széles körű érdeklődés a jogtudománytól a politikán és a morálfilozófián át a társadalom tudati reflexióit is tükröző közgondolkodásig terjed, s hazánkban különös aktualitással bír – a magyar jog történetének negyedik büntető anyagi kódexe – a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 2013. július 1-jén történő hatálybalépése okán, amely a jogos védelem terén is gyökeres változásokat hozott. A változás, a megújulás mint dialektikus fogalom azonban kizárólag a megelőző állapottal való összevetésében értelmezhető, feltárva egyben a novációnak az előzményekben lévő gyökereit, vagy éppenséggel az azzal való pregnáns ellentétét. A tanulmány a hatályos Btk.-nak a jogos védelemre vonatkozó normáit veti össze a középkori joggyakorlat egyes szabályaival a magyar szokásjog – éppen félezer évvel ezelőtt keletkezett – első nagy kodifikációs kísérlete, a *Tripartitum* nyomán, annak egyes vonatkozó rendelkezései kommentálásának kísérlete formájában.

Werbőczy István Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae című XVI. századi szokásjogi joggyűjteménye *Az ország jogainak és szokásainak harmadik részéről általában* elnevezésű részének 21–24. címe alapos részletességgel, szemléletes kazuisztikával mutatja be a jogos védelem jogintézményéhez kapcsolódó ítélkezési szokásokat.¹

A jogtudós királyi ítélőmester a téma tárgyalását a jogos védelem legjellemzőbb alakzata – valószínűsíthetően már a középkori joggyakorlatban is leginkább előforduló válfaja –, az emberöléssel végződő önvédelmi cselekmény ismertetésével kezdi: „*tapasztaljuk pedig, hogy több gyilkosság a kelő megtorlás büntetése nélkül marad, mivel sokan azt hozzák fel a perben, hogy azokat önvédelmük közben követték el*”². A jogszerűen elkövetett em-

¹ Werbőczy István: *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae* (Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve), http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm

² Harmadik rész 21. czim preambuluma

berölés tény szerű bizonyítása már a szokásjogi alapú, feudális magyar jogrendszerben is szigorú kritériumok közé volt szorítva. Ennek oka – akárcsak manapság – a joggal való visszaélés (*in fraudem legis*) kiküszöbölése.

„*Holott tudnunk kell, hogy ezt az állítást: »mivel valaki a gyilkosságot önvédelméje közben követte el és vitte véghez«, nem kell minden további nélkül elfogadnunk; hanem az illetőnek be kell bizonyítania, hogy őt valaki fegyveres kézzel ellenségesen támadta meg és ezáltal életveszélyben forgott.*”³ E szakasz szöfordulataiból arra is következtethetünk, hogy az ölési cselekményt tartalmazó bűnesetek jelentős részében az elkövető vélhetően önvédelmi cselekménynek kívánta beállítani előre kitervelten, megtorlásként vagy más család szándék által motivált cselekményét. Ezt elkerülendő alakította ki a bírói gyakorlat, hogy *a jogos védelmi helyzet jogszerűségét annak kell bizonyítania, aki a védekező cselekményt megtette*: a gyilkosságnak nevezett emberölés minden kétséget kizáróan jogellenes cselekmény, tehát exculpálnia kell magát az elkövető-védekezőnek a bűnös elkövetés alól, hiszen csak így lehet jogos – vagyis a jogellenes, a védekező életének kioltására irányuló cselekmény elhárításának, tehát a közérdek, az emberi élet védelmének célját szolgáló – tett a támadó személy életének kioltása.

„*Akár öljön, akár sebesítsen tehát a megtámadott sem az egyiket, sem a másikat nem tartozik eltűnni és elszenvedni.*”⁴ *A megtámadott (védekező) nem köteles tűnni a jogellenes támadást, tehát jogszerű cselekvésre adódik lehetősége.* Jогtörténeti vonatkozásban érdekes momentum a feudális jog osztályjellegében testet öltő, az uralkodó osztályhoz tartozó személyek fokozottabb büntetőjogi védelme, amely a ma már áttörhetetlennek tartott jogállami maxima, a polgári jogegyenlőség ellentéte, hiszen a (büntető)jog védelme jogrendünkben az emberi lényként való létezésünk okán, a jogképesség alapján illet meg mindenkit. A jogellenes támadás kivédésének jogosultságát, a *Tripartitum* mintegy – mai szóhasználatlaltól elve – alapjoggá avatja, s jogszerűségének fundamentumaként erősíti meg a *gaiusi* szentenciát, miszerint *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere*⁵. A támadás által okozott sérelem eltűrésére senki sem kötelezhető, a legősibb – talán az emberiség által kialakított első jogi természetű – szabály alapján, amely szerint *vim vi repellere cuique licet*.⁶

3 Harmadik rész 21. cím 1. §

4 Harmadik rész 21. cím 2. §

5 „*A józan ész megengedi, hogy veszély esetén megvédhessük magunkat.*” Idézi Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban. Jogelméleti Szemle, 2003/2. http://jesz.ajk.elte.hu/orosz14.html#_ftn1

6 „...*erőszakot erőszakkal visszaverni minden törvény és minden jog megengedi.*” Idézi Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009, 12. o.

E római jogi jogelv lényegének kifejeződése erősíti e tézist, amely szerint „*a jos-
gos védelem jogi konstrukciójának alapja az ősi vim vi repellere elvben kere-
sendő*”.

„*És innen van az, hogy valaki helyes és igazságos önvédelme közben ellen-
felét, ki őt ellenség módjára kivont karddal megtámadta volt, megöli, az ilyen
megölt és meggyilkolt embernek mind díja, mind véreomlása joggal elvész és
azt soha senki vissza nem szerezheti.*”⁷ A jogos védelem büntethetőséget kizá-
ró okként fogalmazódik meg, amely *in concreto* azt jelenti, hogy a magát ha-
lálós kimenetelű támadásból mentő személy nem lesz köteles vérdíjat fizetni,
illetve mentesül a bosszú alól azáltal, hogy joga keletkezik a védekezésre, a
megölt személy rokonait illető *compensatio* és *talio* jogának elvesztésével. Fi-
gyelemre méltó itt az *arányossági maxima latens megfogalmazása*. Ember-
öléssel akkor enged védekezni Werbőczy, ha a támadó kivont karddal ellenség
módjára tör a védekezőre, tehát a jogellenes támadó cselekmény tárgyi oldali
tényállási elemei egyértelműen valószínűsítik az emberi élet kioltására irányu-
ló szándékot.

Ellenben „*máskép áll a dolog a lelkiismeret törvényszéke előtt. Mert ha a
megtámadott a megtámadó elől becsülettel és személyének megmentésével
menekülhet, akkor kötelessége menekülni s a kisebb rosszat kikerülni, nehogy
nagyobb következzék be*”⁸. Akár a jogos védelem és a végszükség elemei
dogmatikai kontaminálódásának is tűnhet a megtámadott támadás előli kité-
rés kötelezettségének megfogalmazása, amelynek jelentősége rendkívüli, hi-
szen ettől függ a cselekmény eredménye, illetve hogy az bekövetkezhet-e a
megtámadott jogszerű magatartása esetén. A magyar büntetőjog kodifiká-
cióját végigkísérte e probléma: köteles-e a megtámadott, s ha igen, mely ese-
tekben kitérni a jogait sértő cselekmény elől? A kérdést, noha a bírói gyakor-
lat következetes volt abban, hogy a megtámadott köteles kitérni többek
között a felmenő, a testvér, a házastárs, valamint az élettárs támadása elől,
feltéve hogy a kitérés lehetséges és veszélymentes, csak a közelmúltban –
2009 augusztusában – tisztázta a jogi norma szintjén a jogalkotó, amikor ki-
mondta, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.⁹ A
jogos védelmi helyzetben elkövetett emberölés törvénykezés általi elfogadá-
sának szemléletesen kifejtett, Werbőczy korának szellemiségét idéző megfo-
galmazása szerint a „lelkiismeret törvényszéke” előtt csak akkor minősül jog-

⁷ Orosz P. Gábor: i. m.

⁸ Tripartitum Harmadik rész 21. cím 3. §

⁹ Harmadik rész 21. cím 4. §

10 A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 29. § (3) bekezdése.

szerínek a támadó megölése, ha azt másként, becsületes úton nem lehet elérni, tehát az öléssel végződő jogos (ön)védelem alkalmazására csak *ultima ratio*ként kerülhet sor, és csakis akkor, ha nincs más mód a támadás elkerülésére, vagyis a védekező életét másképpen – a halálos eredmény elkerülése nélkül – nem tudja megmenteni. Rövid kitérő erejéig érdemes megjegyeznünk, hogy a keresztény szellemiségű értékrend jogot megtermékenyítő erkölcsisége, amelynek szerves része a lelkiismeret, a becsület – s amelyeket könnyed eleganciával minősít ma a jogtudomány úgynevezett *meta-jurisztikus* (jogon kívüli) elemeknek –, nagyon is jogi minimum, mert abban a társadalomban, ahol a bizalom, a hit, a lelkiismeret, a becsület nem formáló tényezője a normák által szabályozott közösségi létezésnek, a jog sem funkálhat optimálisan. A lelkiismeret szó jogi relevanciája egyébként még a XIX. század végén is létező valóság volt jogszabályainkban, elsősorban azok nem vitatható szellemisége révén. Az ítélkező tevékenység függetlenségét kimondó, történeti alkotmányunk részét alkotó, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk is – noha nem kimondott szavakkal, de – a bírói ítélkezés mércéjéül a törvényeknek és a szokásjognak való megfelelést tette, s ezenkívül előírta, hogy az ítések csak feddhetetlen jelleműek lehetnek: függetlenségük alfája és ómegája, hogy csak a törvényeknek és lelkiismeretüknek vannak alárendelve. Ma már elegendők a törvények, a lelkiismeret fel sem vetődik...

Úgyancsak a *Tripartitumhoz vezethetők vissza a jogos védelem további alapvető kritériumai:*

- a) a védekező életét – javait – *fenyegető jogellenes cselekménynek* „*intézetnek*”, ennek hiányában legalább „*közvetlenül fenyegetőnek*” *kell lennie*;
- b) a jogos védelmi cselekmény és az elhárítására okot adó fenyegető cselekmény között nem telhet el jelentékenynek mondható – a védekező cselekmény megfontolására alkalmas – időköz: *a védekezésnek azonnalinak kell lennie*;
- c) a *védelmi cselekmény elkövetője általi provokáció* – itt ugyan a kellő bizonyítottság objektív akadályaként – *az elkövetőt mentő körülmény.*¹¹

A támadás létrejöttében döntő szerepet játszó, a védekező személy által tudatosan tanúsított közrehatást az állandósult bírói gyakorlat mind a mai napig releváns tényezőnek értékeli a jogos védelem korlátjának megállapítása terén. Ezt fejezi ki a Kúria Büntető Jogegységi Tanácsának 4/2013. BJE jog-

¹¹ Tripartitum Harmadik rész 21. czim 5–7. §

egységi határozata (a továbbiakban: 4/2013. BJE), amelynek értelmében a támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől. E rendkívül fontos tényállási momentum megvilágítása szempontjából fontosnak véljük a két említett – egymástól egy év híján félezer év időkülönbséggel megszületett – joganyag szövegének citálását, amely szemléletesen mutatja, hogy a kiprovokált és a kölcsönösen elfogadott kihíváson alapuló jogtalan cselekmények esetén a jogos védelem nyújtotta felmentés kérdésköre az ítélkezési gyakorlatban mindig is elevenen élt, s az elhatárolás kategorikussága is következetesen valósult meg a Tripartitumtól a jogállamiság koráig egyaránt (*ábra*).

„Ha pedig tanubizonyoságból vagy máshonnan nem tűnnék ki, hogy melyik ütés előzte meg a másikat, akkor a vétek azt terheli, a ki a másikat a czivódásra vagy ütésre ingerelte.”
Tripartitum.
Harmadik rész 21. czim 7. §

A jogos védelem korlátai:
[...] támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől”
4/2013. BJE Indokolás
I. rész 1. pont

„Hányféleképpen és hogyan kell a védelmet értenünk? Tudnunk kell továbbá, hogy a védelmet kétféleképpen érthetjük. Először: a test és személy védelmekép; másodsor pedig az ingatlan vagyon vagy örökségek megtartásakép.”¹²

Már Werbőczy is disztíngvál: *a jogi védelemben részesítendő tárgy meghatározása terén az élet és a testi épség, valamint a javak, illetve vagyoni jogok oltalma elkülönül egymástól*, ez latens módon utal arra, hogy a védekező cselekménynek a tárgyi oldali attribútumait (például módja, eszköze) tekintve *non expressis verbis* kell illeszkednie a jogellenes támadáshoz.

Annak érdekében, hogy az emberi élet és a testi épség ellen irányuló bosszúállás ne válhasson a törvény megkerülésének eszközévé az önvédelemre való hivatkozás révén, a védekező cselekmény bekövetkezésének egyes körülményeit sztrikt módon határozza meg a Tripartitum, amely kizár minden tervszerűen megvalósítható egyenes szándékot (*dolus directus*). Nyilvánvaló, hogy védekező cselekményt gondatlanságból elkövetni fogalmilag kizárt (*ad absurdum*). Álláspontunk szerint ebből következik, hogy a jogos védelmi

¹² Harmadik rész 22. czim preambulum

helyzetben megvalósuló cselekmény kizárólag eshetőleges szándékkal (*dolus eventualis*) vihető végbe. Mivel a védekező cselekmény a jogellenes támadás elhárítására irányul, a tudatosság, a szándék nem hiányozhat belőle, amely azonban a formális értelemben vett jogellenség eredményét tekintve nem lehet a megtámadott által kívánt, csak az adott helyzetben életét, javait mentő személy feltétlen szükségben elkövetett olyan tette, amelynek a várható következményeibe – más választása az adott helyzetben nem lévén – beletörődik, hiszen az életét, a jogait védi az egyetlen lehetséges úton. Az ingatlan javak jogos önhatalommal való megvédése mai polgári jogunk része. Hagyományban rejlő gyökerei pedig az ősi magyar szokásjoghhoz vezetnek vissza, a krisztianizációt megelőző időkből, bár megjegyzendő, hogy Werbőczy jelenéhez képest a római jogi alapokon nyugvó Szent István-i állam- és jogrend is az ősi múltat jelentette. A jogos védelem fogalmilag kizárja az egyenes szándékkal való elkövetést, tekintet nélkül a hivatkozott védelmi cselekményre és a deliktum által fenyegetett társadalmi érdekekre.

A tárgyalat jogintézmény jogi értékelésének elevevébe vág Werbőczy, amikor lejegyzí: „*hogya a dolgok és fekvőjóságok megtartása czéljából a védelem bárkit megillet: annak a test és személy mególtalmazása végett (mikor veszedelemben forognak) sokkal inkább és nagyobb erővel szabad magát védelmeznie*”¹³. A jogos védelem egyik legfontosabb dogmatikai komponense az arányosság, amelynek túllépése nem megengedhető. Törvény által nem rögzített szabály, hogy a védekező cselekmény ne okozzon súlyosabb sérelmet, mint amekkorát a jogellenes támadás okozna elhárításának hiánya esetén, tehát a jogos védelmi cselekmény csak a feltétlenül szükséges mértéket érheti el. A sürgető szükség és a jogilag védett tárgy érdekében a jogalkotó egyes, törvényben írott esetekben mégis – általában valamilyen közérdeket kifejező társadalmi ok miatt – megengedi az elhárító cselekmény nagyobb erejű kifejtését, ennek eklatáns példája a jelenleg hatályos büntetőködex azon rendelkezése, amely e körben állít fel megdönthetetlen törvényes vélelmet (*praesumptio iuris et de iure*)¹⁴.

A jogos védelmi cselekmény *ultima ratio* jellegét a vétlen önvédelem mérsékletének érzékletes megfogalmazásával ragadja meg Werbőczy a következő sorokban: „*Mindazonáltal Isten és a lelkiismeret ítélőszéke szerint minden védekezésnek a vétlen önvédelem mérsékletével kell történnie. Hogy*

¹³ Harmadik rész 22. cím 4. §

¹⁴ A megdönthetetlen törvényes vélelem szerinti, a situációs elemek minősítő szerepű értékelésén alapuló jogos védelemről a Btk. 22. § (2) bekezdése szól.

*pedig a védelem vétkesen történt, ezt akkor mondjuk, a mikor valaki magát vagyonának és személyének veszélyeztetése nélkül máskép meg nem védheti, hanemha azt, a ki őt megtámadja, vagy megöli vagy megsebesíti.*¹⁵ A vétkesség itt a bűnelkövetés bibliai minősítésének erkölcsi oldaláról értelmezhető. Ha csak egy mód van rá, ha bármilyen realizálható lehetőség adódik, akkor – már csak felebaráti szeretetből is – a védekező köteles önmérsékletet tanúsítva, a támadó életét, testi épségét megóvni azok lényeges tartalmának korlátozásától vagy megfosztásától. Utilitarista megközelítésből azt is mondhatjuk, hogy *a védekező cselekménynek takarékosnak, célszerűnek és a feltétlenül szükséges erőlködést megvalósítónak kell lennie.*

A jogos védelem egyik meghatározó attribútuma a jogellenes támadás intéztsége, vagy a közvetlen – az élet vagy a javak ellen irányuló, azok sérelme vagy megsemmisítése bekövetkeztének reális veszélyét kifejező – fenyegetés, amelyek közül kiemelkedik az, amelyik az élet elvételével, halállal fenyeget. A halálos fenyegetés önmagában – ha és amennyiben nem társul az elhárító cselekmény nélkül minden bizonnyal halálos eredmény bekövetkeztével – nem meríti ki a jogos védelemre való jogosultságot a megfenyegetett személy számára, vagyis az élet kioltására irányuló kvalifikált fenyegetés nem alapozza meg a megfenyegetett jogát az élet elvételével járó védekező cselekményre. A szabályozás célja a joggal való visszaélés elkerülése, amelynek szükségességét a korabeli joggyakorlat alapozta meg. A Tripartitum a jogalkalmazás számára máig iránymutató módon szögezi le, hogy *a verbális formában nyilvánvaló halálos fenyegetés, amennyiben nem jár a támadás azonnali, előreláthatóan halálos eredmény bekövetkezésével, nem keletkeztet jogot a megtámadott részéről halálos eredményű védekező cselekmény fogantatására.*

„*Vajjon segítségére lehet-e egyik ember a másiknak?*”¹⁶ E kérdéssel kezdődik a Tripartitum harmadik részének 24. titulusa. A jogos védelem s elsősorban annak jogszerű önvédelemben nyilvánvaló alakzata a védekező személy halálos eredményű önvédelmi cselekményét juttatja eszünkbe, amelynek során a megtámadott a saját élete ellen intézett súlyos jogsérelemmel járó vagy fenyegető támadás elleni jogszerű védekezésként a támadó életnek elvételével járó cselekedetet fejt ki. Ahogyan az első jogi normaként értékelhető jogtörténeti források, úgy a ma embere számára is így van ez. S így volt a XVI. századi Magyarország páratlan tehetségű ítélőmesterének, a több évszázados szakásjogot

¹⁵ Tripartitum Harmadik rész 22. czim 5. §

¹⁶ Harmadik rész 24. czim preambulum

kódexbe foglaló Werbőczynek a korában is, nem véletlenül foglalkozik a Tripartitum jogos védelemről szóló négy cikke közül három az önvédelemmel. Ha azonban a jogos védelem csak az önvédekezést foglalná magába, neve is a köznyelvben vulgarizálódott önvédelem lenne. De nem így van. A jogos védelem pontosan azért nem azonos az önvédelemmel, mert a jogszerűtlen támadás elhárítására az a személy is jogosult, aki más ember vagy emberek élete vagy javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül jelentős sérelemmel vagy megsemmisítéssel fenyegető támadást kíván megghiúsítani, mintegy védelmére kelve embertársának, szolgálva ezzel a jogszerűség fenntartásához fűződő társadalmi érdeket. A segítségnyújtás egyben a keresztény embertől elvárható magatartás erkölcsi elvárhatósági kritériumaként is megjelenik a középkori világképben. Az ember életéhez, testi épségéhez és egészségéhez, továbbá a vagyoni javaihoz való jogának megvédése bárkit felhatalmazhat arra, hogy más embert védelmi cselekmény megtételére hívjon fel, segítséget kérhessen.

„*Ezért akárci, még az idegen is, ha segítségül hívják, annak, a kit életveszélyben lát forogni, segítségére mehet.*”¹⁷ A jogos védelmi helyzetben más személy élete vagy javai megmentése érdekében cselekvő személy kiléte – a védelemben részesített személyhez való viszonya – teljesen irreleváns, a segítségadásra joga, illetve jogi lehetősége van. A segítségnyújtás kötelezettségét azonban a normaszöveg nem mondja ki, a cselekvési szabadságot a segítség kérésére adja meg a jogellenes támadás sértettjének, a segítő személynek pedig a védelmi cselekmény végrehajtására ad jogot. A támadásban veszélyeztetett személy segítségkérésének dogmatikai jelentősége abban van, hogy cselekedete jogszerűségének indokoltsága révén ne lehessen bűnrészesként felelősségre vonni. Amennyiben ugyanis a segítséget kérő személy védelmére kelt személy jogos védelem miatt nem büntethető, miután bűncselekmény nem valósul meg, úgy – elkövető hiányában – részesi (felbujtói) magatartás sem értékelhető azon személy terhére, aki a védelmet kérte. Az ellene intézett támadás, illetve annak közvetlen fenyegetése miatt jogai védelmét kérő személy álláspontunk szerint még akkor sem felelhet felbujtásért, ha a védelmére kelt személy nem a jogos védelem jogilag szabályozott keretei között cselekedett, például a támadás visszaverésének feltétlenül szükséges mértékét nyilvánvaló vétkessége alapján lépte túl.

„*Azonban haramiát és más nyilvános gonosztevőt, az ilyen gonosztevőknek segélykiáltására nem tartozik és nem köteles másnak kezéből kiszabadítani.*”¹⁸

17 Harmadik rész 24. czim 2. §

18 Harmadik rész 24. czim 3. §

Mai szemléletünk szerint vizsgálva érdekes, már-már etikai alapú megközelítésbe helyezi Werbőczy a „haramia és más nyilvános gonosztevő” megmen-tésének kérdését, amelynek vonatkozásában a jogos védelmi helyzet fennál-lását a mérlegelés lehetőségének kizárásával elutasítja, vagyis – némi anakronizmussal szólva – alapvető emberi jogaitól látja indokoltnak meg-fosztani azt, aki a társadalmi együttélés kikényszeríthető normarendszerével szembe fordul, vagy azt súlyosan sérti.¹⁹

Ugyancsak kizárja a Tripartitum a jogos védelemre való jogosultságot azzal szemben, akit más személy jogszerűen tart fogva, gondoljunk itt az elfogott „gonosztevőre”. Ennek nyomait mai büntetőeljárásunkban is felfedezhet-jük. A büntetőeljárásról szóló törvény kimondja, hogy a bűncselekmény elkö-vetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó ha-tóságnak haladéktalanul átadni; ha erre nincs módja, a rendőrséget értesíteni.²⁰

Jóllehet a Tripartitum elemzett szakaszaiban keveredni látszanak a jogos védelem, a segítségnyújtás és a segítségnyújtási kötelezettség jogi terminusának egyes elmei, és a keresztény ember- s világkép, valamint a mai jogállami fel-fogástól idegen, rendi és osztálykülönbségekre épülő jogrend alapvetően más paradigmába helyezi e jogtörténeti alkotást, megállapítható, hogy a magyar büntetőjogi gondolkodás és a jogdogmatika számára a tárgyalt jogintézmény vonatkozásában igen értékes, részleteiben is kidolgozott materiát adott.

¹⁹ A súlyos jogellenes cselekmény a társadalom rendje, s így voltaképpen maga a társadalom ellen inté-zett támadás, amelyet már az antik jogok is szigorú szankcióval fenyegettek. Ennek jogfilozófiai fun-damentuma az *ubi societas, ibi ius* (ahol a társadalom, ott a jog) cicerói szentenciája.

²⁰ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 127. § (3) bekezdése.